

ÇİN: GÜNÜMÜZDEKİ YENİ HEGEMON GÜÇ

GİRİŞ

Yirminci yüzyılda olağanüstü bir büyüme gerçekleştirmiştir. Çin, dünya nüfusunun %18,47'sini oluşturan 1,4 Milyar insanın yaşadığı ülkedir. Küresel anlamda iki numaralı ekonomik güç, bir numaralı ihracatçısıdır. Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinin tamamlanmakta olduğu günümüzde, Çin'in Amerika Birleşik Devletlerine rakip olacağı ve gelişmesini bu tempo ile sürdürmesi halinde uluslararası planda hegemon bir ülke olabileceği savları sıkça tartışılmaya başlanılmıştır.

Bu yazıda Çin'in, küresel düzeni oluşturan "çok taraflı" kurumlar ile ilgili yaklaşımının, dış politikada iddialı uygulamalarının, artan askeri ve ekonomik gücünün, başta ABD ve olmak üzere bölgesel ilişkilerinin ve etkinliğinin 2021 yılında ne şekilde evrilebileceği değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bunun yanında, ABD ve Avrupa Birliği'nin Çin'deki değişimi nasıl değerlendirdiği ve bunun Atlantik ilişkilerine nasıl yansıdığı ele alınacaktır. Tabiatıyla insanlık tarihi kadar eski bir medeniyetin bütün unsurlarının bir yazı çerçevesinde özetlenebilmesi mümkün olmadığından, konular sadece birkaç başlıkta ele alınacaktır.

İlk önce çağımızda Çin vatandaşının ve siyasi kurumlarının uluslararası olayları değerlendirmelerinin temelini teşkil eden toplumsal psikolojisinin temel taşlarını açıklamakta yarar bulunmaktadır.

ÇİN İNSANININ TOPLUMSAL PSİKOLOJİSİNİ ETKİLEYEN UNSURLARDAN BAZILARI

Günümüzde Çin vatandaşlarının düşünce yapısını, Marksizm-Leninizm öğretisinin, geleneksel davranışların, tarihi olaylara yapılan göndermelerin ve ekonomik başarının karışımı oluşturmaktadır.

Bu unsurlar arasında, 1839-1949 yıllarını kapsayan dönem "**Aşağılanma Yüzyılı**" (Century of Humiliation) olarak Çin

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

vatandaşlarının zihinlerinde önemli bir yer tutmaktadır. İngilizler 1839 yılında Yangtze nehrine savaş gemileri ile gelip Çin limanlarının ticarete açılmasını zorla sağlamışlardır. Böylece Çin pazarı İngiliz “afyon ticaretine” de açılmıştı. Bu dönemde ülke yönetimi dağılmış, ülke topraklarının önemli bir bölümü yabancıların yönetimine geçmiş, afyon savaşlarında ve iç isyanlarda onlarca milyon Çinli ölmüştür. Bu konuda ABD Kongresi ABD Çin Ekonomi ve Güvenlik İnceleme Komitesinde tanıklık eden Allison Kaufman’ın ifadeleri kapsamlı bilgi vermektedir.²

1949 yılında Çin Komünist Partisinin yönetimi ele geçirmesine kadar devam eden bu dönemde, Çin yarı sömürge haline gelmiş, çok sayıda yabancı işgaline uğramış ve halk ciddi sefalet çekmiştir. Böylece **yabancılara karşı köklü güvensizlik** Çin toplumu tarafından sorgusuz kabul gören bir anlayış olmuştur.

Çin’in çıkardığı diğer bir sonuç ise, içe kapanmanın yeterli olamayacağı ve ancak **kalkınmanın dışa açılarak** hızlı bir şekilde sağlanabileceği hususudur.

Çin Komünist Partisi (ÇKP) ülke içinde açıkça **Marksist-Leninist bir söylem** ile otoriter bir rejim oluşturmuştur. Sistemin Sovyetlerden en temel farkı, vatandaşların tüketim maddelerine ulaşımının sağlanmasıdır. Özel girişime ise, partinin mutlak gözetiminde ve güvenlik konuları dâhil kamu kurumları ile tam bir işbirliği halinde yapılması koşuluyla izin verilmektedir.

ABD Dışişleri Bakanı Pompeo “Komünist Çin ve hür dünyanın geleceği” konusunda 23 Temmuz 2020’de yaptığı konuşmada, Çin Komünist Partisini sert sözlerle eleştirmiş ve ÇKP’nin Sovyetlerin yaptığı hataları tekrarladığını belirtmiştir. Pompeo, ABD’nin istediği değişimin sağlanması için halk ile “angaje “ olunarak Çin halkının güçlendirilmesi gerektiğini, ÇKP davranışının değiştirilmesinin sadece Çin halkının görevi olmadığını söylemiştir.³ Bu konuşma Çin’de, Pompeo’nun rejim değişikliği önerdiği şeklinde yorumlanmış ve tepki doğurmuştur.

Son yıllarda daha da bariz hale gelen, ABD’nin Çin’e karşı sert söylemleri ve uyguladığı politikaların bozucu etkisi, sadece Trump Yönetimine atfedilmemekte, bu durum yabancılara ilgili Çin’de esasen var olan olumsuz ve güvenilmez beklentinin bir kanıtı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Trump’ın bu yaklaşımı, Çin’de ÇKP’nin toplum üzerindeki denetimini zayıflatmaya yönelik hasmane bir tavır olarak algılanmaktadır. 2018 yılında Çin’de Başkanlık görevinin iki dönemle sınırlı olması kuralı değiştirilmiştir. ÇKP’nin gücü toplum üzerindeki denetimi daha da güçlendirmiştir.

Dolayısıyla Marksist-Leninist ideolojinin ifade ettiği gibi **kapitalist sistemin çökmekte** olduğu söyleminin Çin’de daha da yaygınlaşmasına neden olduğu ileri sürülmektedir.⁴ Diğer taraftan Çin toplumunun ticaret konularını, geleneksel olarak hayatın doğal bir uzantısı olarak değerlendirdiği de dikkate alınmalıdır. Aile dayanışmasının gücü, aynı şekilde şirketlere de yansımakta ve aidiyet duygusuna dönüşmektedir.

Çin insanının davranışlarını oluşturan diğer unsurları ise, **Tayvan’ın** Çin ana kıtasına dâhil edilmesini engelleyen dış baskılar, **Tibet ve Sincan** konularında Batının özel ilgisi ve **Hong Kong** konusunda Batı dünyasının Çin’i suçlayan yaklaşımı olarak özetleyebiliriz. Çin

² <https://www.uscc.gov/sites/default/files/3.10.11Kaufman.pdf>

³ <https://www.state.gov/communist-china-and-the-free-worlds-future/>

⁴ J.Gewirtz; “China Think America is Losing”; Foreign Affairs; Kasım-Aralık 2020

Yöneticilerinin söylemlerinde bu hususlar, Batının Çin'i zayıflatma politikalarının ilave kanıtları olarak açıklanmaktadır.

Ticaret müzakereleri sonrasında 15 Ocak 2020'de Çin ve ABD arasında varılan "Birinci Safha Anlaşması" Çin kamuoyuna, Trump'un Çin'e karşı "merkantilist" bir yaklaşıma sahip olduğu ve ABD'den daha **yüksek miktarda ithalat yapma karşılığında ABD'nin itirazlarının** giderebileceğinin kanıtlandığı şeklinde yansımıştır. Ayrıca Avrupa Birliğini de Çin'den benzer tavizler almak amacıyla Kapsamlı Yatırım Anlaşması yapmaya sevk ettiği, Çin tarafından memnuniyetle kayıt edilmiştir. Bunlar da Çin sisteminin daha güçlü olduğunun delili olarak kabul edilmiştir.

COVID-19 salgını karşısında Çin'in beş bin kayıp verdikten sonra salgını denetim altında tutmasına karşın, Batılı ülkelerin ve özellikle ABD'nin salgın karşısında zafiyet göstermesini, Çin Yöneticileri mevcut sistemin etkinliğinin kanıtı olarak kullanmaya başlamışlardır. Yetkililer Batının kaçınılmaz olarak gerilediğini ısrarla tekrarlamaktadırlar.⁵

ÇİN'İN KÜRESELLİĞE YAKLAŞIMI

Yirminci yüzyılın özelliklerini şekillendiren gelişmeler arasında "**küreselleşme**" kavramının özel bir yeri bulunmaktadır. Ülkeler arasında ticari konuların, ayırıcı nitelikte gerginlik hatta savaş konusu olmaktan çıkarılarak, küresel bütünleşmenin ve paydaşlar arasında yoğun işbirliği sağlamanın motoru olmasını amaçlayan "liberal ekonomik düzen" yirminci yüzyılda refahın artmasının ana nedenleri arasında sayılıyordu. Küreselleşmenin etkinliği, egemen ülkelerin ticaret ile ilgili **aynı kuralları** benimsemeleri ve uygulamaları temeline dayanmaktadır. Bu kurallar ise "çok taraflı" sistem içinde tanımlanmasına ve kabulüne ülkelerin aktif olarak katılmalarının ve onay vermelerinin bir sonucu olarak benimsenmektedir. Ülkeler kendilerini bağlayan kuralları Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde sağlayabilmişlerdir. Bu anlayışın ve liberal ekonomik düzenin yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde **ciddi bir meydan okuma** ile karşılaştığı görülmektedir.

"Çok taraflı" sistem, çağın gerektirdiği yeni ticaret alanlarını ve uygulamalarını tanımlayarak bunlarla ilgili küresel ölçekli kurallar oluşturma konusunda ciddi bir zafiyet göstermiştir. Anlamli son çok taraflı düzenleme 1994 yılında Uruguay turunda yapılabildiği. Yeni yüzyılın başlarında ortaya çıkan 2008 ekonomik krizi ve daha sonra 2020 yılında bütün ülkeleri etkisi altına alan COVID-19 salgını ülkeleri farklı arayışlara itmiştir. Dijital ticaret, verilerin saklanması, 5G gibi henüz tanımlanmayan alanlarla ilgili kuralların nasıl ve kimin tarafından oluşturulacağı yarışması başlamıştır. Bu alanların bütün paydaşların katılımıyla "çok taraflı" (multilateral) sistem içinde tanımlanması gayretlerinin sonuç verme olasılığının giderek daraldığı, hatta olanaksız hale geldiği anlaşılmaktadır. Çin'in yeni kuralların oluşturulmasında söz sahibi bir konuma geldiği görülmektedir.

Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin nüfuz alanları etrafında şekillenmeye başlayan kümelenmeler (üçlü kümelenme) ve bölgesel ticaret anlaşmaları gibi "çoklu" (plurilateral) yaklaşımlar hız kazanmıştır. Buna en son örnekler:

⁵ C.Barkley; "China's Combatative Nationalists See a World Turning their Way"; The New York Times; 14 Aralık 2020.

- ABD, Kanada ve Meksika arasında imzalanan **ABD, Meksika ve Kanada Anlaşması** (USMCA),
- Çin öncülüğünde Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore'nin katılımıyla 10 ASEAN ülkesinin imzaladığı **Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması**(Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP) ve
- Avustralya, Bruney, Kanada, Şili, Japonya, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Peru, Singapur ve Vietnam'ın katılımıyla imzalanan "**Kapsamlı ve İlerici Trans Pasifik Ortaklık Anlaşması**"dır. (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership – CPTPP)

Kurallı ticaret alanında "çok taraflı" yaklaşımdan uzaklaşılmasının önemli bir nedeni, Çin'in mevcut sistemden yararlanarak ekonomik bakımdan hızla kalkınmasının, "liberal ekonomik düzenin" kurucusu ve hamisi konumunda bulunan ABD tarafından meydan okuma olarak değerlendirilmiş olmasıdır. Özellikle Başkan Trump Yönetiminde bariz hale gelen ticaret gerginliği daha sonra teknoloji yarışmasına dönüşmüştür.

Financial Times'in saygın ekonomi yazarı Rachman'ın, Çin ve ABD arasındaki yarışa dair tanımlaması ilginçtir. Rachman, Çin'in "**stratejik düzeni**" **değiştirebilmek için mevcut "ekonomik düzenin" muhafaza edilmesini**, diğer taraftan **ABD'nin mevcut "stratejik düzenin" kendisine sağladığı hâkimiyet durumunu muhafaza edebilmek için "ekonomik düzenin" değiştirilmesini** amaçladığını ileri sürmektedir.⁶ Mevcut ekonomik ve stratejik düzenlerin devamı ile ilgili Çin'in ve ABD'nin "**revizyonist**" olarak nitelendirilebilecek yaklaşımlara başvurması bu iki ülkenin yirmi birinci yüzyıldaki ilişkileri hakkında ipuçları vermektedir.

Çin, özellikle 2001 yılında **Dünya Ticaret Örgütü'ne** üye olmasından sonra gerçekten olağanüstü ekonomik büyüme gerçekleştirmiştir. Başkan Ji Jinping bir taraftan iktisadi devlet teşebbüslerini güçlendirirken, diğer taraftan kritik öneme haiz teknolojilerin Çin firmaları tarafından geliştirilmesini sağlamak üzere, Çin firmalarına büyük devlet desteği vermiştir. Ayrıca ileri teknoloji geliştiren ABD ve AB'li firmaların Çinli şirketler tarafından satın alınmasına da olanaklar sağlamıştır. Çin'in üretim merkezi olarak "küresel imalat üssü" olma özelliği de zaman içinde değişmeye başlamış, **iç tüketim hızlanmıştır**. Dünyanın bir numaralı ihracatçı ülkesi sıfatını devam ettirirken, ihracatın Gayri Safi Yurt içi Hasıladaki payı azalmıştır. 2008 yılında ihracatın GSMH'ye oranı %31 iken bu oran 2019'da %17'ye düşmüştür.

Bu arada Çin küresel anlamda etkinliğini arttırmak ve ülkeleri kendi nüfuz alanına çekebilmek amacıyla devasa projeler de geliştirmeye başlamıştır. Asya Altyapı ve Kalkınma Bankası, Kemer ve Yol Girişimi bunlar arasında sayılabilir.

Ayrıca uluslararası kuruluşlardaki varlığına önem vermektedir. Çin vatandaşları Dünya Bankasında ve Uluslararası Para Fonunda ve DTÖ'de önemli görevler üstlenmiştir. Birleşmiş Milletler teşkilatının 15 ajansından dördü Çin vatandaşları tarafından yönetilmektedir: Gıda ve Tarım Örgütü, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ve Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü.

⁶ G. Rachman; "America is the revisionist power on trade", Financial Times, 13 Mayıs 2019.

ÇİN VE NATO

Çin'in uluslararası politikada giderek artan etkinliği NATO'nun da dikkatini çekmektedir. Aralarında Büyükelçi Tacan İLDEM'in de bulunduğu Alman ve Fransız eski Bakanların ve ABD Dışişleri eski Bakan Yardımcısının da yer aldığı 10 yetkiliden oluşan grubun "2030' da NATO" başlıklı raporda yer alan Çin hakkındaki saptamaları ilginçtir.⁷ Raporda Rusya dışında ele alınan tek ülke Çin olmuştur. Çin'in sadece bir ekonomik oyuncu veya Asya odaklı bir güvenlik aktörü olarak değerlendirilemeyeceği, **geniş yelpazede bir sistemik rakip** olarak görülmesi gerektiği belirtilmektedir.

Raporda Çin'in açıkça 2030 yılına kadar yapay zekâ alanında dünya lideri ve 2049 yılına kadar da küresel anlamda teknoloji süper gücü olmayı hedeflediği belirtilerek, bu tehdide karşı önlem alabilmek için daha fazla zaman ve kaynak ayrılması ve danışma kurulu oluşturularak Çin'in yakından izlenmesi dâhil olmak üzere bazı önerilerde bulunulmuştur.

ÇİN VE AVRUPA BİRLİĞİ

Başkan Trump Çin'e karşı sert tutumuna AB'yi de sürükleyerek ortak etmeye gayret etmişti. AB'de ise, Çin'i stratejik hasım olarak tanımlamakla beraber ekonomik çıkarların dikkate alınması gerektiği yaklaşımı ağır basmaktadır. Seçilen Başkan Biden'ın Çin'in küresel anlamda etkinliğini arttırma gayretlerine AB ile eşgüdüm içinde karşılık verme yaklaşımını tercih etmesi halinde, AB'nin Çin politikalarında değişiklik görülebilir.

AB'nin gücü temelde "normatif – kuralcı" olmasından kaynaklanmaktadır. ABD ise düzenin kurallarının çıkarları ile uyuşmadığı durumlarda, pekâlâ gücün verdiği esneklik ile bunların dışına çıkabilmektedir.

Çin'in ilk planda çıkarları Pasifik bölgesinde olmakla beraber, stratejik beklentisinin sadece bu bölge ile sınırlı olmadığı hususunun AB tarafından kabul edilmesinden sonra, Çin'e karşı daha net bir politika oluşturması beklenmektedir. AB Çin'i "stratejik rakip" ilan etmiş, 5G dijital şebekelerin kurulmasında HUAWEI'ye Avrupa'da sınırlamalar getirmiştir. Ayrıca Çin'in Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile kurduğu ve 12 AB ülkesini kapsayan "17+1" işbirliği grubu⁸ Avrupa ülkeleri tarafından Çin'in "böl ve yönet" yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan taslak planda, Başkan Trump zamanında AB ve ABD arasındaki gerginliklerin geride bırakılarak, Çin'in neden olduğu "stratejik meydan okumaya" birlikte karşı durulması önerilmektedir. Komisyon tarafından önerilen planda, "açık demokratik toplum ve Pazar ekonomisi olarak Çin'in stratejik meydan okuması ve uluslararası alanda artan ısrarlı yaklaşımı konularında, AB ve ABD'nin hemfikir olduğu, bununla beraber **sorunun en iyi şekilde nasıl ele alınacağı hususunda her zaman görüş birliği sağlanamadığı**" kaydedilmektedir.⁹

Diğer taraftan, Çin ve AB arasında 2014 yılında başlayan **Kapsamlı Yatırım Anlaşması** (Comprehensive Investment Agreement) müzakereleri, AB Dönem Başkanlığını üstlenen

⁷ https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf

⁸ 17+1 formatı 2012 yılında 17 Avrupa ülkeleri (Arnavutluk, Bosna, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Yunanistan Macaristan, Latviya, Litvanya, Makedonya, Karabağ, Polonya, Romanya, Sırbistan, Slovakya ve Slovenya) ile Çin arasında başta Kemer ve Yol girişimi olmak üzere alt yapı, ticaret, ulaşım ve yatırımları konularında işbirliği yapılmasını öngörmektedir. 2012 yılında itibaren 2019 yılına kadar yıllık zirve toplantıları yapılmıştır.

⁹ S.Fleming, J.Brunsdon, M.Peel; "EU proposes fresh alliance with US in face of China challenge", Financial Times; 29 Kasım 2020.

Almanya'nın gayretiyle 2020 yılı bitmeden tamamlanabilmiştir. İnsan hakları, pazara ulaşım ve sorunların çözülmesi konusunda AB içinde farklı yaklaşımlar nedeniyle ortaya çıkan zorlukların bu defa Şansölye Merkel'in ve Başkan Ji'nin müdahaleleri ile yılın son günü üstesinden geldiği ve anlaşmanın imzalanması için ilkesel olarak uzlaşmaya varıldığı açıklanmıştır.¹⁰

Anlaşmada temel olarak imalat sektörü, finans hizmetleri, inşaat ve denizcilik ve hava ulaştırması gibi yardımcı hizmet alanlarının kapsandığı belirtilmektedir. AB tarafının işgücü insan hakları pazara ulaşım ve sorunların çözülmesi konusundaki önerilerinin Çin tarafından tepki ile karşılandığı ve uzun müzakereler sonucunda mutabakat sağlanabildiği belirtilmektedir.

AB'nin Çin ile olan ekonomik beklentilerinin, diğer ülkelerin ve özellikle ABD'nin imzaladığı Birinci Safha Anlaşmasının gerisinde kalma endişesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer taraftan geride kalma endişesi ile Çin'e bağımlılığının artması arasındaki ikilem, AB ülkelerinin kararlı bir yaklaşım sergilemesini engelleyen nedenler arasında sayılabilir.

AB'nin asıl endişesinin, Çin'in artan gücünden ziyade ülkedeki insan hakları uygulamalarından ve Çin'in bazı stratejik sektörler sağladığı mali yardımdan kaynaklandığı görülmektedir. **AB'nin, stratejik işbirliği, rekabet ve hasımlık olarak tanımlanacak üç-ayaklı yaklaşımı** ABD'ye göre daha yumuşak olmakla beraber Çin'in "kurt savaşçı" diplomasi anlayışı üye ülkelerde artan şüphe ile karşılanmaktadır. AB'nin Çin ile topyekûn çekişmeden kaçınacağı düşünülmektedir.

ÇİN EKONOMİSİ

Çin ekonomisi olağanüstü büyüme göstermiştir. 1989 ila 2020 yılları arasında ortalama %9,2 büyümüştür. Çin GSYH'si 14,3 trilyon dolardır ve böylece küresel ekonominin %11,82 sini ifade etmektedir. Fert başına düşen gelir 8,254 ABD dolarıdır. Harcanabilir gelirin ise (PPP) 16 bin ABD doları geçtiği belirtilmektedir.¹¹

COVID-19 salgınının küresel ticaret üzerinde yarattığı olumsuzluklar sonucunda uluslararası ticaret ilişkilerinde ortaya çıkan kuşkular, ülkeleri küreselleşme ile ilgili değerlendirmelerinde farklı yaklaşımlara sevk etmiştir. Başkan Ji iktisadi kamu teşebbüslerinin güçlendirilmesini ve kritik teknolojilerin "yerli" olarak geliştirilmesini teşvik etmektedir. Çin ihracat merkezi olmaya devam etmekle beraber, ihracatın GSYH'ye oranının %17'ye inmiş olması, Çin'in içe döndüğü ve kalkınmasının sadece ihracat odaklı olmadığı anlamına gelmektedir.

2020 yılında Çin dış ticaretinde daralmanın ikinci çeyrekte itibaren aşıldığı, Eylül ayında ihracatın %9,9, Ekim ayında ise %11,4 oranında arttığı ilan edilmiştir. Kasım ayında bu artışın hız kazanarak % 21,1 oranına ulaştığı açıklanmıştır. Dikkate değer bir başka nokta da ilişkilerdeki gerginliğin devam etmesine rağmen Çin'in ABD pazarına ihracatının Kasım ayında geçen yılın aynı dönemine oranla %45 artmış olmasıdır.¹²

¹⁰ L. Norman; "EU, China Agree on Terms of Investment Pact Despite U.S. Wariness"; Wall Street Journal; 30 Aralık 2020.

¹¹ <https://tradingeconomics.com/china/gdp-growth-annual>

¹² T. Hale; "China's export growth is striking – but is this as good as it gets?" Financial Times; 8 Aralık 2020.

Çin'in sürdürülebilir yüksek kalkınma hızını yakalamış olması, ayrıca 2008 krizinde ve yaşanan son salgın sırasında ekonomisinin hızla toparlanması, Çin kamuoyunda **devlet güdümlü ekonomik modelin bir başarısı** olarak görülmektedir.

Bu arada Çin'in borçluluk oranının GSYH 'sının %335'ine doğru yükseldiğinin de dikkate alınması gerekir. Bu yükselişin 2020 yılının ilk çeyreğinden itibaren hızlandığı görülmektedir¹³

Çin'de **tasarruf oranı** yüksektir. Uluslararası Para Fonu, Aralık 2018 tarihinde yaptığı araştırmada, Çin'de tasarruf oranının küresel ortalamasının iki misli olduğunu belirlemiştir.¹⁴ 1980'li yıllarda ortalama %35 ila 40 arasında gerçekleşen tasarruf, 2008 krizini izleyen yıllarda % 52'ye çıkmış, son yıllarda ise %46 civarına inmiştir. Bu yüksek tasarruf oranı ülke içi yatırımların artmasına ve yurt dışına doğrudan yabancı yatırım olarak akmasına neden olmaktadır. Bu özelliğin doğal sonucu, dünyanın en büyük bankaları sıralamasında ilk dördünün Çin bankaları olmasıdır.

Tablo 1. Dünyanın En Büyük İlk 10 Bankası, 2020

Sıralama	Önceki sıralama	Banka	Ülke	1. Kademe Sermaye (Milyar \$)
1	1	Çin Endüstri ve Ticaret Bankası (ICBC)	Çin	380
2	2	Çin İnşaat Bankası	Çin	316
3	3	Çin Ziraat Bankası	Çin	278
4	4	Bank of China	Çin	258
5	5	JP Morgan Chase	ABD	214
6	6	Bank of America	ABD	188
7	7	Wells Fargo	ABD	159
8	8	Citigroup	ABD	156
9	9	HSBC	B. Krallık	148
10	10	Mitsubishi UFJ	Japonya	144

Kaynak: thebankerdatabase.com

Geleneksel olarak ABD'nin **finans alanındaki** öncü olma özelliğine Londra, Tokyo ve Hong Kong gibi merkezler rakip olurken, bu defa Çin'in önümüzdeki yıllarda zorlu bir rakip olarak ortaya çıkması beklenmektedir. Amerikan ekonomisinin temel gücünün finans hizmetlerindeki liderliğinden kaynaklandığı ancak bu liderlik özelliğinin "önceden belirlenmiş bir kader" olmadığı yorumları yapılmaktadır.¹⁵

İstatistik veri tabanı olarak kabul gören "statista"ya¹⁶ göre **mobil ödemelerin yaygınlığı** bakımından Çin'de etkinlik oranının %81 ile dünyadaki en yüksek oran olduğu kaydedilmektedir. Kıyasla kolaylığı bakımından ABD'de oranın %29 olduğunu belirtelim.

Bu gelişmeler, tabiatıyla ABD'yi finans konusunda bazı önlemler almaya sevk etmiştir. Trump Yönetimi 2020 yılı başlarında emeklilik fonlarının, Çin firmalarına ait menkul değerleri satın almalarını, ulusal güvenlik nedeniyle yasaklamıştır. ABD Senatosunda 2020 başlarında çıkarılan bir yasa ile de Çinli firmaların Amerikan yasaları uyarınca denetlenmeye izin vermemeleri halinde ABD borsalarına kayıt olmaları yasaklanmıştır. Böylece ABD ve Çin

¹³ https://www.iif.com/Portals/0/Files/content/Research/Global%20Debt%20Monitor_July2020.pdf

¹⁴ L.Zhang, R. Brooks, D.Ding, H.Ding, H.He, J.Lu, and R.Mano; "China's High Savings: Drivers, Prospects, and Policies"; IMF Working Paper 18/277; Aralık 2018

¹⁵ https://www.wsj.com/articles/china-wants-to-be-the-worlds-banker-11607534410?mod=opinion_lead_pos5

¹⁶ <https://www.statista.com/statistics/244501/share-of-mobile-phone-users-accessing-proximity-mobile-payments-country/>

ekonomileri arasındaki sorunlu alanların ticaret ile sınırlı olmadığı, finans alanının da önemli bir rekabet sahası olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

TEKNOLOJİ YENİ YARIŞMA ALANI

Çin ile ABD arasında küreselleşmeden kaynaklanan gerginliklerin bir boyutu da teknoloji alanıdır. İnsansız hava araçlarından mikroçiplere kadar uzanan geniş bir yelpazede ileri teknoloji ürünlerinin Çinliler tarafından çalındığı iddiaları, iki ülke arasındaki ilişkilerin soğumaya başlamasının nedenleri arasında sayılmaktadır. İki ülke arasında ticaretin, arttırılan gümrük vergileri ile sınırlandırmaya çalışılmasının yanı sıra, ileri teknolojiye sahip ABD'li firmaların Çin tarafından satın alınmalarının yasaklanması ve ABD üniversitelerinde okuyan Çinli öğrencilerin teknoloji ile ilgili bölümlere kabulünün zorlaştırılması da yürürlüğe sokulmuştur. Özellikle Trump Yönetiminin bu alanda aldığı kısıtlayıcı önlemler iki ülke ekonomilerinin **ayrışmaya** (decoupling) başladığını göstermektedir.

ABD'nin teknolojik ayrışmaya yönelik politikalarına; Çin uzun dönemde gerekli teknolojiler geliştirebilecek kurumları desteklemeyi hedefleyen bir yaklaşımla karşılık vermeye çalışmaktadır. Başkan Ji bu yaklaşımı **“uzun yürüyüş”** olarak tanımlamış ve 1934 yılında Mao'nun Kızıl Ordu'nun uzun yürüyüşünü yeniden başlattığını söyleyerek, ABD ile çekişmeyi uzun süreli bir yaşamsal bir yarışma olarak nitelmiştir. Çin yüksek orandaki ülke içi tasarruf oranının yarattığı büyük mali imkânı, Çinli teknoloji firmalarına finans yardımı yaparak yatırıma dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

Bu arada başka bir konuya da dikkat çekmek gerekir. Özellikle Dördüncü sanayi devriminden sonra teknoloji “çift” kullanımlı (sivil ve askeri) olmaya başlamıştır. Gelişen 5G, yapay zekâ, büyük data, robotik, uzay bilimi, süper bilgisayar teknolojilerinin sivil ve askeri kullanımları bulunmaktadır. Bu alanlara sağlanan mali olanakların büyüklüğü, Çin'in küresel anlamda ekonomik ve askeri hegemonya arayışlarının kanıtı olarak nitelendirilmektedir. Bu bakımdan ABD, Çin'in yüksek teknolojiye yaptığı kamu desteğini kuşkuyla karşılamakta ve tehdit olarak algılamaktadır.

Çin yönetimi “araştırma - geliştirme” fonuna ayırdığı kaynağı kısa zamanda GSYH'nin %2,5 oranında arttırmayı amaçlamaktadır. Çin'de araştırma-geliştirme alanında çalışanların sayısı 2011 yılında ABD'yi geçmiştir.¹⁷

ABD'nin eski Hazine Bakanı Henry Paulson, iki ülke arasında soğuk savaşın başlayabileceği, iki ekonomiyi ayıran bir **“demir perdenin”** inebileceği ikazında bulunmuştur.

ÇİN'İN ASKERİ GÜÇÜ

Çin, ekonomik alandaki ağırlığı ile orantılı bir askeri güç olmayı hedeflemektedir. Başkan Ji, Çin'in dünya çapında askeri güç olmasını, 2049 yılına kadar bu gücün küresel anlamda savaşmasını ve kazanmasını hedeflediklerini açıklamıştır.¹⁸

Çin'in savunma harcamaları 1998'de 31 milyar dolardan, 2018'de yedi misli artarak 239 milyar dolara ulaşmıştır. Kara kuvvetlerinde 975 bin, hava kuvvetlerinde 275 bin, deniz

¹⁷ W.Yeu; “US China Technological Rivalry and it's Implications for Korea”; World Economy Brief; KIEP; 26 Kasım 2020.

¹⁸ Xi Jinping, ‘Secure a decisive victory in building a moderately prosperous society in all respects and strive for the great success of socialism with Chinese characteristics for a new era: Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China, October 18th 2017’, Xinhua

kuvvetlerinde 250 bin, füze sistemlerinde 120 bin ve stratejik destek kuvvetlerinde tahmini 145 bin aktif asker bulundurmaktadır. Deniz kuvvetlerinin, mevcut gemi adedi bakımından dünyanın en büyük gücü olduğu belirtilmektedir. Ayrıca gelişmiş 290 nükleer başlığa sahiptir.¹⁹

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsüne göre, Çin ABD'den sonra dünyada savunma harcamaları bakımından ikinci ülke olmuştur. Karşılaştırma yapılabilmesi için ABD'nin 2019 yılındaki savunma harcamalarının 634 Milyar dolar olduğunu belirtmekte yarar vardır.

Çin ekonomik bakımdan sağladığı başarıyı, askeri gücünü de arttırmak suretiyle pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Çin'in geliştirmeyi amaçladığı askeri gücün sadece savunma amaçlı olduğu savının inandırıcı olmadığı ileri sürülmekte, bu gücün gerçek ihtiyaç ile ölçüklendirilmesinin, Çin'in askeri hedefleri konusunda kuşku yarattığı ifade edilmektedir.

Bu arada ABD deniz filosunun 293 gemiden oluştuğu, Çin donanmasının ise 130'u su üstü savaş muhribi olmak üzere 350 gemi ve denizaltı ile sayısal açıdan dünyanın en güçlü donanması olduğu belirtilmektedir. Çin ordusunun karada konuşlu konvansiyonel balistik ve seyir füzeler kapasitesi ile Rusya menşeli S400 ve S300 entegre hava savunma sistemleri açısından ABD silahlı kuvvetlerinden üstün olduğu da belirtilmekte ve Çin'in askeri güç hedefleri ile ilgili önlem alınması önerilmektedir.²⁰

ABD Genelkurmay Başkanlığı'nın, ABD Deniz Kuvvetlerini özellikle Çin konusunda ikaz ederek saldırgan, genişlemeci ve uluslararası hukuku çiğneyen tüm davranışlara karşı daha şiddetli karşılık verilmesi talimatı verdiği belirtilmektedir.²¹

ÇİN VE UZAY YARIŞI

Çin, ilk insanlı uzay aracını 2003 yılında fırlatmıştı ve ayın karanlık yüzeyine indirdiği uzay aracı ile bir ilki gerçekleştirmişti. Ayrıca büyük bir radyo-teleskop ile GPS navigasyon sistemini işler hale getirecek bir dizi uyduyu yörüngeye oturtmuştu.

Çin, uzay yarışının içinde devamlı olduğunu Aralık 2020 başında aya gönderdiği insansız uzay aracını (probe) ayın karanlık yüzeyine indirmek suretiyle kanıtlamıştır. Araç ayın yüzeyinden yaklaşık iki kilo örnek alarak geri dönmüştür. ABD ve Sovyetler Birliğinin 45 yıl önce gerçekleştirmiş oldukları ay yolculuğunu bu defa Çin gerçekleştirmiştir. Çin, 10 yıl içinde ayda insanlı bir üs kurarak uzay çalışmalarına devam edeceğini açıklamıştır.²¹

Çin'in yarışa katılımıyla uzay çalışmaları böylece yeni bir safhaya girmiştir. Dünya yörüngesine kendi yetenekleri insan gönderme kabiliyetine ulaşan ABD ve Rusya'dan sonra üçüncü ülke Çin olmuştur. Başkan Yardımcısı Pence, Ulusal Uzay Konseyinin açılışında 26 Mart 2019 tarihinde yaptığı konuşmada, **uzayın savaş alanı olarak (war-fighting domain of space) artan güvenlik tehditlerini** karşılamak amacıyla silahlı kuvvetlere bağlı Altıncı Komutanlığı

¹⁹ Lindsay Maizland, "China's Modernizing Military" Council on Foreign Relations; 5 Şubat 2020

<https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-modernizing-military>

²⁰ <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>

²¹ <https://www.theguardian.com/us-news/2020/dec/18/us-navy-to-adopt-more-assertive-posture-against-china-and-russia>

“Birleşik Devletler Uzay Gücü” nün kurulacağını ilan etmiştir.²² Nitekim Trump Yönetimi Aralık 2020’de tamamen askeri amaçlarla ABD Savunma Bakanlığına bağlı farklı bir komutanlık olarak “Uzay Gücü” kurduğunu açıklamıştır.²³

Tabiatıyla askeri sistem içinde Uzay Gücü Komutanlığının kurulması ve uzayın savaş alanı olarak tanımlanması, ABD’nin uzay ile ilgili konularda Çin dâhil diğer ülkelerle işbirliği yapma niyeti olmadığı şekilde yorumlanabilir.

Çin uzay konusunda kendi teknolojisini geliştirmek durumunda kalmaktadır. Uluslararası saygın bir düşünce kuruluşu olan “Center for Strategic and International Studies (CSIS)” e göre, Çin ABD’den sonra uzay çalışmalarına en büyük bütçeyi sağlamaktadır. Buna göre ABD’nin 2018 yılında 40 milyar dolar Çin ise 5,8 milyar dolar ayırmaktadır.²⁴

Uzayın bu şekilde askeri yönü de dâhil olmak üzere yeni bir yarışma alanı olarak ilan edilmesi Çinli yöneticilerine, Sovyetlerin sonunu hızlandıran Başkan Reagan’ın “yıldız savaşları” programını hatırlatmaktadır.

ÇİN’İN BAZI ABD KAMU KURUMLARI TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Muhtelif başlıklar altında Çin-ABD ilişkileri yazı boyunca ele alınmıştır. Burada Çin konusunda bazı önemli ABD kamu kurumlarının yaklaşımlarını kendi raporlarına atfen özetlemek yararlı olacaktır. Bu raporlar, Çin-ABD ilişkilerinde giderek derinleşen gerginliğin nasıl değerlendirildiğini, ABD Kongresi, Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Bölümü ve Savunma Bakanlığı gibi Çin’e karşı özellikle savunma ve dış politika konularında görüş hazırlayan ABD kurumlarının yaklaşımlarını göstermesi bakımından ilginçtir.

- ABD Kongresine “**ABD-Çin Ekonomik ve Güvenlik Gözden Geçirme Komisyonu**” tarafından 2020 yılında sunulan ve kapsamlı önlemler alınması önerisinde bulunan raporda, Çin’in soğuk savaş sonrasındaki diplomatik stratejisinin her aşamasında, ekonomik politikalarında ve askeri planlamalarında ABD’yi tehlikeli ve kararlı bir hasım olarak gördüğü belirtilmektedir. Çin’in stratejik rekabetinin ABD için giderek yoğunlaşan bir meydan okumaya dönüştüğü ifade edilmektedir.²⁵
- **ABD Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Bölümü** Kasım 2020 tarihinde “Çin Meydan Okumasının Unsurları” adlı bir raporu kamuoyuna sunmuştur.²⁶ Raporda Çin Komünist Partisinin (ÇKP) yeni bir güç rekabeti başlattığı ifade edilmektedir. Marksist-Leninist diktatörlük modelini benimseyen partinin Çin’de devasa bir ekonomik gelişme sağladığı, bu ekonomik gücü diğer ülkeler üzerine baskı yapmak için kullandığı, toplumlara ÇKP’nin tanımlarını benimseme yolunda teşvik ettiği ve **uluslararası örgütleri Çin tipi sosyalizm** doğrultusunda yeniden şekillendirmeyi amaçladığı belirtilmektedir. Aynı zamanda, ÇKP’nin dünya çapında askeri bir güç geliştirerek sonuçta ABD’yi aşmayı ve Pasifik bölgesinden başlayarak **bütün dünyayı kapsayan bir “ulusal canlandırmayı”** amaçladığı, sonuçta uluslararası düzeni dönüştürmeyi

²² <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-pence-fifth-meeting-national-space-council-huntsville-al/>

²³ <https://www.cfr.org/backgrounder/space-exploration-and-us-competitiveness>

²⁴ <https://chinapower.csis.org/china-space-launch/#:~:text=In%20terms%20of%20government%20spending,in%202018%20at%20%245.8%20billion>

²⁵ [https://www.uscc.gov/sites/default/files/2020-12/2020 Annual Report to Congress.pdf](https://www.uscc.gov/sites/default/files/2020-12/2020%20Annual%20Report%20to%20Congress.pdf)
2020 REPORT TO CONGRESS of the U.S.-CHINA ECONOMIC AND SECURITY REVIEW COMMISSION ONE HUNDRED SIXTEENTH CONGRESS SECOND SESSION DECEMBER 2020

²⁶ <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/11/20-02832-Elements-of-China-Challenge-508.pdf>

hedeflediği kaydedilmektedir. Raporda yer alan öneriler arasında; devlet kademelerinde çalışacak -diplomasi, askerlik, finans, ekonomi, bilim ve teknoloji- yeni bir nesil yetiştirilmesi, **Çin’de özgürlük isteyenlerin şartlar elverdiğinde desteklenmesi** hususları da bulunmaktadır.

- **ABD Savunma Bakanlığı** da Çin tehdidini nasıl değerlendirdiğine dair Eylül 2020’de kapsamlı bir rapor yayınlamıştır.²⁷ Raporda 2049 yılında Çin ordusunun “dünya çapında” bir güç olma hedefi tekrarlanmakta ve böylece yirmi birinci yüzyılın ilk yarısından itibaren ABD ile eşit veya bazı alanlarda üstün bir güç olacağı, Çin’in bunun için gerekli her türlü kaynağı ve teknolojiyi sağlayacak siyasi iradeye sahip olduğu kaydedilmektedir. ÇKP’nin stratejik yaklaşımına ve askeri modernizasyon çabalarına tepkisiz kalınmasının ABD’nin ulusal çıkarları ve uluslararası liberal düzen için tehdit olacağı kaydedilmektedir.

ABD dış politikasının oluşmasında etkin rolleri bulunan her üç kamu kuruluşunun da **Çin’in Marksist-Leninist partinin otoriter denetimi altında** olduğunun sürekli altını çizmesi ve ÇKP’ye sürekli atıf yapması dikkat çekmektedir. Dışişleri Bakanlığının önerileri arasında, şartlar elverdiğinde **Çin’de özgürlük isteyenlerin desteklenmesi** hususunun dile getirilmesi, açıkça Çin iç politikasına gerektiğinde müdahale edilebileceğinin ikrarı olarak, Çin’in toplumsal psikolojisi bağlamında değerlendirilmesi uygun olacaktır.

BIDEN YÖNETİMİNİN OLASI ÇİN YAKLAŞIMI

Başkan Biden’ın Ocak 2021’de yönetimi devir almasını izleyen dönemde ABD’nin Çin’e yaklaşımında bazı farklılıkların görülmesi beklenmektedir. Başkan Biden’ın ve Demokrat Parti yetkililerinin demeçleri dikkate alındığında ABD yeni yönetiminin Çin’e karşı bazı nüanslarla sert bir politika izlemesi olasıdır. Trump Yönetimi Çin’e karşı tek taraflı (unilateral) bir politika izlemiş ve gümrük tarifelerini arttırmış, Huawei gibi önemli Çin teknoloji firmalarına kısıtlamalar koymuştu. Biden Yönetiminin bu önlemleri kaldırması beklenmemektedir. Ancak Biden’ın AB, Japonya, Güney Kore, Avustralya, Yeni Zelanda gibi müttefiklerle birlikte davranmaya öncelik vereceği düşünülmektedir.

Biden’ın Çin ve ABD’yi ayırıştırma politikası yerine, yapay zekâ ve yarı iletken gibi teknolojik alanlarda ABD firmalarını güçlendirme yaklaşımını tercih etmesi ve Çin ile sınırlı bir işbirliğine yönelmesi olasıdır. Yine de bu yaklaşım, Çin’i bu alanda kendine yeterli olma politikasından vazgeçirmeyebilir.

SON SÖZ

Batılı sanayileşmiş ülkeler, Çin’in ekonomik ve askeri gelişmişlik seviyesinin zaman içinde liberal ekonomik sistem için bir tehde dönüşeceği konusunda hemfikirdirler. Bununla birlikte, Çin’in bu yükselişine karşı uygulanacak politikalar bakımından farklı yaklaşımlara sahip oldukları anlaşılmaktadır.

²⁷ <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>

Küresel sorunların karşısında etkin eşgüdüm sağlayacak yeni oluşumlarda **Çin'in dışarıda bırakılması arayışları** başlamıştır. Bu arayışlar arasında İngiltere'nin yaptığı öneri ilginçtir. Buna göre, gelişmiş ülkelerin (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD) oluşturduğu G7 oluşumuna, Güney Kore, Hindistan ve Avustralya'nın dâhil edilmesine dair nabız yoklamaya başlamıştır.

Diğer taraftan 11 ülkenin taraf olduğu **Kapsamlı ve İlerici Trans Pasifik Ortaklık Anlaşması'na ABD'nin hatta İngiltere'nin katılımıyla** Çin'e karşı Pasifik'te güçlü bir ağırlık yaratılabileceği ileri sürülmektedir.

ABD'nin Pasifik'te askeri üstünlüğünün mutlak olarak kabul edildiği 1990'lardaki dengenin, Çin'in geliştirdiği ekonomik ve askeri kapasite dolayısıyla değişmeye başladığı görülmektedir. Buna karşılık ABD'nin ve Çin tehdidini hisseden ülkelerin, bu gidişi durdurmak veya frenlemek için işbirliği olanaklarını araştırdıkları bir devreden geçilmektedir.

Diğer taraftan Çin'in, sağladığı ekonomik büyüme ve teknoloji alanına yaptığı büyük yatırımlar sayesinde inovasyona uygun bir iklim yaratmış olduğu dikkate alınmalıdır.

Çin'in mevcut **"liberal uluslararası ekonomik düzeni" idame ettirme yaklaşımı, ilkesel olmaktan ziyade yararcıdır** (pragmatik). Çin'in öncelik verdiği konuları, güçlü bir ulusal egemenlik gündemi içinde, ekonomik kalkınmasını devam ettirmesi, 'Yol ve Kemer Girişimi'ni genişleterek hız vermesi ve küresel teknoloji alanında kendi kurallarını evrensel kurallar olarak kabul ettirmesi şeklinde özetlenebilir.

Kısacası, her alanda gelişen Çin'in, uluslararası düzende eriştiği güç seviyesinin diğer paydaşlar tarafından teslim edilerek, küresel düzende gücü ile orantılı etkin bir konuma ulaştığının kabul görmesine değin, uluslararası ilişkilerdeki mevcut "belirsizlik" ortamının devam edeceği düşünülmektedir.